

Pravo okoliša Europske Unije u kontekstu Europskog zelenog plana s osvrtom na Europski zakon o klimi

Ivankić, Antun

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Law / Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:199:938634>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-03-07**

Repository / Repozitorij:

[Repository Faculty of Law University of Zagreb](#)

PRAVNI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

KATEDRA ZA UPRAVNO PRAVO

DIPLOMSKI RAD

**PRAVO OKOLIŠA EUROPSKE UNIJE U KONTEKSTU
EUROPSKOG ZELENOG PLANA S OSVRTOM NA EUROPSKI
ZAKON O KLIMI**

Antun Ivankić

Mentor: prof. dr. sc. Marko Šikić

ZAGREB, 2023.

Ja, Antun Ivankić, ovime potvrđujem da sam osobno napisao rad pod nazivom: „Pravo okoliša Europske unije u kontekstu europskog zelenog plana s osvrtom na Europski zakon o klimi.“. Svi su dijelovi rada, nalazi ili ideje koje su u radu citirane, parafrazirane ili se temelje na drugim izvorima jasno označeni kao takvi te adekvatno navedeni u popisu literature.

Mjesto i datum:

22.3.2023., Zagreb

Potpis studenta:

A. Ivankić

Sadržaj:

1. UVOD.....	1
2. PRAVO OKOLIŠA EUROPSKE UNIJE.....	2
2.1. Povijesni pregled	2
2.2. Načela prava okoliša	6
2.2.1. Općenito	6
2.2.2. Načela specifična za pravo okoliša.....	8
3. EUROPSKI ZELENI PLAN	10
3.1. Elementi Europskog zelenog plana	11
3.1.1. Veće klimatske ambicije EU-a za 2030. i 2050. godinu.....	11
3.1.2. Opskrba čistom, cjenovno pristupačnom i sigurnom energijom.....	12
3.1.3. Mobilizacija industrije za čisto i kružno gospodarstvo	13
3.1.4. Izgradnja i obnova uz učinkovitu upotrebu energije i resursa	15
3.1.5. Brži prelazak na održivu i pametnu mobilnost.....	15
3.1.6. Od „polja do stola“: strategija prehrambenog sustava	17
3.1.7. Očuvanje i obnova ekosustava i biološke raznolikosti	18
3.1.8. Cilj nulte stope onečišćenja za netoksični okoliš	19
3.2. Financiranje Europskog zelenog plana	20
3.2.1 Plan ulaganja za održivu Europu	21
3.3. Europski zakon o klimi	24
3.3.1. Paket „Spremni za 55“	28
4. ZAKLJUČAK	31
5. SAŽETAK.....	32
6. POPIS LITERATURE.....	33

1. UVOD

Pravo okoliša predstavlja skup zakona, propisa, sporazuma i politika koje se odnose na zaštitu okoliša. To je kompleksna i dinamična grana prava koje je u novije vrijeme postala središte međunarodne politike zbog toga što su razmjeri i složenost ekoloških izazova dosegli neviđene razine. S obzirom na to da se svijet nalazi na prekretnici klimatske krize potrebno je djelovati prije nego što se dosegne točka nakon koje nema povratka, dok bi cijena nedjelovanja bila puno veća te bi imala katastrofalne posljedice za cijelo društvo. Vrlo je jasno kako su klimatske promjene u novije vrijeme sve intenzivnije i dovode do sve češćih nepogoda i prirodnih katastrofa s kojima se društvo sve teže može nositi. U skladu s time, iduće generacije bit će pogođene sve intenzivnijim i učestalijim elementarnim nepogodama i njihovim posljedicama, koje bi mogle izazvati nove sukobe u svijetu. Rješavanje tih problema je pitanje međunarodne solidarnosti te će odrediti budućnost idućih generacija. Zbog svojih globalnih dimenzija ekološki izazovi se mogu adekvatno rješavati jedino uz suradnju država, međunarodnih organizacija i institucija. Samo je ostvarivanjem ujednačenosti i povezanosti prava i politike na međunarodnoj razini moguće ostvariti zaštitu globalnih ekoloških interesa te društva kao cjeline. Kao globalni predvodnik na području razvoja prava okoliša i borbe protiv klimatskih promjena ističe se Europska Unija. Ona ima jednu od glavnih uloga u međunarodnim političkim naporima za rješavanje klimatskih izazova te neke od najviših ekoloških standarda na svijetu. Njezin globalni utjecaj na pravo, politiku, financije i znanost igra ogromnu ulogu u razvoju, uspostavi i usmjeravanju međunarodne politike zaštite okoliša.

Svrha ovog rada je prikazati ulogu Europske Unije na području prava okoliša. Rad će započeti davanjem pregleda razvoja prava i politike zaštite okoliša kroz okvir programa djelovanja za okoliš te određenih načela prava koja su specifična za to područje. Središnji dio rada temelji se na analizi Europskog zelenog plana kao nove strategije na području zaštite okoliša i borbe protiv klimatskih promjena te smjera za budućnost razvoja te zaštite. Nakon toga, analizirat će se financiranje Europskog zelenog plana te dati osvrt na Europski zakon o klimi koji je uspostavljen na temelju tog plana. Time će se dati sveobuhvatni prikaz modernog zakonodavstva i politike Europske Unije za zaštitu okoliša i borbu protiv klimatskih promjena.

2. PRAVO OKOLIŠA EUROPSKE UNIJE

2.1. Povijesni pregled

Pravo okoliša Europske Unije danas obuhvaća nekoliko stotina direktiva, uredbi i odluka vezanih za to područje te ima dugačku povijest. Prikaz njegove povijesti može se dati kroz programe djelovanje za okoliš (engl. „*Environmental action programme*“) koje od 1973. godine objavljuje Europska Komisija. Programi djelovanja za okoliš predstavljaju višegodišnje programe u kojima se određuju budući zakonodavni prijedlozi i ciljevi politika Europske Unije u području zaštite okoliša. Ti programi na koherentan način usmjeravaju politiku i zakonodavstvo Europske Unije te određuju ciljeve koji se trebaju ostvariti na europskoj, regionalnoj, i nacionalnoj razini.

Prvi program djelovanja za okoliš usvojen je 1973. godine, nakon Stockholmske konferencije, koja je predstavljala prvu konferenciju te veličine usmjerenu na međunarodna pitanja zaštite okoliša, a također je bila temelj uspostave politike zaštite okoliša kao posebnog područja interesa Europske Unije.¹ Program je postavio načela i ciljeve politike zaštite okoliša, a kao opću definiciju cilja politike zaštite okoliša propisano je poboljšanje okruženja i kvalitete života te životnih uvjeta naroda Unije. Uz to, program je odredio općeniti opis prioriteta utvrđenih za smanjenje onečišćenja i ekoloških šteta te inicijativa koje se trebaju poduzeti u tu svrhu. Njegov fokus je također bio na održavanju ekološke ravnoteže, smanjenju korištenja neobnovljivih resursa, podizanju javne svijesti o pitanjima okoliša, te tehnološkom razvoju koji će biti oblikovan prema ekološkim interesima i standardima.² Kako bi to bilo moguće program je predlagao usklađivanje standarda i aktivnosti na razini Unije kako bi se ostvarila koherentnost između politika Unije i država članica. U skladu s time određeno je kako se politike zaštite okoliša ne smiju planirati i provoditi samostalno i izolirano, već nacionalni programi moraju biti koordinirani međusobno, te usklađeni na europskoj razini.³ Drugi program djelovanja za okoliš je obuhvaćao razdoblje od 1977. godine do 1981. godine i predstavljao je nastavak prvog programa, obuhvaćao je ista područja i pitanja kao prethodni program, ali je kritiziran zbog previše općenitog definiranja preventivnih mjera bez uspostavljanja specifičnih i konkretnih akcija radi ostvarenja postavljenih ciljeva.⁴ Iako je

¹ *The evolution of the EU environment and climate policy framework: from the 6th to the 7th EAP*, 2019., https://ec.europa.eu/environment/action-programme/pdf/7EAP_Issue_paper_2_evolution_6_to_7_EAP_final.pdf, (20.1.2023.), str. 1.

² *Ibidem.*

³ *Ibidem.*

⁴ *Ibidem.*

tijekom razdoblja prva dva programa došlo do znatnog razvoja zakonodavstva i kreiranja politika zaštite okoliša, njegov je praktični uspjeh bio ograničen i sputan zbog ekonomske recesije.⁵

Treći program djelovanja za okoliš odnosio se na razdoblje od 1982. godine do 1986. godine i predstavljao je značajnu promjenu pristupu politici za zaštitu okoliša.⁶ Naglašavao je potencijalne rizike i dobrobiti ekoloških politika na unutarnje tržište, pitanje povezanosti između politika zaštite okoliša i unutarnjeg tržišta, te je istaknuo zahtjev za harmonizacijom ekoloških standarda i propisa. To se primarno odnosilo na sprječavanje nastanka situacije u kojima bi različite nacionalne politike rezultirale nejednakostima koje bi negativno utjecale na ispravno funkcioniranje zajedničkog tržišta. Uz to, program je bio usmjeren na uspostavu propisa kojima će se omogućiti kontrola, smanjenje i sprječavanje onečišćenja, a također je integrirao ekološki pristup u niz važnih sektora.⁷

Četvrti program djelovanja za okoliš obuhvaćao je razdoblje od 1987. godine do 1992. godine, a temeljio se na integriranom i sektorskom pristupu.⁸ Taj pristup je označavao analizu utjecaja ekonomskih i gospodarskih sektora na okoliš, te predlaganja i određivanja mjera kojima bi se djelovalo na onim sektorima za koje postoji potreba i potencijalna opasnost. Ovim programom su po prvi puta uvedeni ekonomski poticaji, u vidu financijskih instrumenata, kao što su porezi, dozvole za emisiju i subvencije za ekološki prihvatljivo ponašanje. Ovaj program se znatno razlikovao od prethodnih jer je postavio jasno određen smjer opće politike, bio je sistematičan, a postavio je niz prijedloga i mjera za njegovu dosljednu provedbu. Ipak, kao glavni nedostatak programa se ističe nepostojanje određenog vremenskog okvira za njegovu provedbu.⁹

Peti program djelovanja za okoliš obuhvaćao je razdoblje od 1993. godine do 2000. godine, a pripremljen je paralelno s Konferencijom Ujedinjenih naroda o okolišu i razvoju u Riju 1992. godine.¹⁰ Program je postavio dugoročne ciljeve i temeljio se na globalnom pristupu, a uveo je pojam održivog razvoja kao svoj središnji element koji je za svrhu imao poboljšanje kvalitete okoliša i života uz povećanje konkurentnosti. Kao jedan od postavljenih

⁵ *Ibidem*, str. 2.-3.

⁶ *Ibidem*.

⁷ *Ibidem*.

⁸ Hey, C., *III. EU Environmental Policies: A short history of the policy strategies. EU Environmental Policy Handbook*, 2019., <http://aei.pitt.edu/98675/>, (21.1.2023.), str. 3.

⁹ *The evolution of the EU environment and climate policy framework: from the 6th to the 7th EAP, op.cit.*, str. 3.

¹⁰ *Ibidem*.

ciljeva program je trebao poboljšati integraciju ekološke dimenzije u sva glavna područja politike, odnosno uspostaviti zaštitu okoliša kao horizontalnu politiku Europske Unije. To je uključivalo niz novih zakonodavnih mjera poput propisivanja minimalne razine zaštite; tržišnih instrumenata poput ekonomskih i fiskalnih mjera; horizontalne mjere poput znanstvenih istraživanja, tehnološkog razvoja i poboljšanja statistike; te mehanizme financijske potpore.¹¹ Također, Konferencija u Rio de Janeiru istaknula je kako je potrebno uspostaviti nove temelje za međunarodnu suradnju i djelovanje na području zaštite okoliša te razvoj međunarodne politike na tom području. Glavnih rezultati konferencije su bili Deklaracija o okolišu i razvoju, i Agenda 21 (Akcijski program za 21. stoljeće), te su dali snažnu potporu načelu održivog razvoja. Pored toga, Ugovor o Europskoj uniji iz Maastrichta 1992. godine, te Ugovor iz Amsterdama 1997. godine također uvode pojam održivog razvoja i određuju ga kao jedan od temeljnih ciljeva.¹² Važno je spomenuti i Kyotski protokol, prihvaćen na Trećoj Konferenciji stranaka Okvirne konvencije Ujedinjenih naroda o promjeni klime (UNFCCC) u Kyotu 1997. godine, kojim je uspostavljen sustav koji za cilj ima omogućavanje smanjenja emisija stakleničkih plinova.¹³

Šesti program djelovanja za okoliš obuhvaćao je razdoblje od 2001. godine do 2010. godine, a temeljio se na shvaćanju da određeni dugotrajni ekološki problemi zahtijevaju širi pristup i ističu potrebu za konsolidacijom postojećeg zakonodavstva.¹⁴ U tu svrhu program formulira okvir općih načela i ciljeva, koji će biti detaljnije razrađeni pojedinačnim tematskim strategijama, odnosno njima će se razviti konkretni ciljevi te uspostaviti politika i mjere za njihovo ostvarivanje. Sukladno tome, određena su prioritetna područja djelovanja: okoliš i zdravlje; priroda i bioraznolikost; klimatske promjene; održivo gospodarenja prirodnim resursima i otpadom. Za ostvarenje programa potrebno je osigurati efikasno provođenje postojećeg zakonodavstva i integrirati pitanja okoliša u sve sfere politike.¹⁵

Sedmi program djelovanja za okoliš obuhvaćao je razdoblje od 2014. godine do 2020. godine, a u njemu su kao temeljni problemi koji sprječavaju ostvarivanje ključnih ciljeva politike zaštite okoliša navedeni: neadekvatna provedba politike zaštite okoliša; nedostatak koherentnosti; nedostatak ulaganja u mjere zaštite okoliša; i nedovoljno koordinirane

¹¹ *Ibidem*, str. 4.-5.

¹² Održivi razvoj, <https://mvep.gov.hr/print.aspx?id=22706&url=print> (22.1.2023.)

¹³ Kyotski protokol, [Ministarstvo gospodarstva i održivog razvoja Republike Hrvatske - Kyotski protokol \(gov.hr\)](https://mvep.gov.hr/print.aspx?id=22706&url=print) (22.1.2023.).

¹⁴ *The evolution of the EU environment and climate policy framework: from the 6th to the 7th EAP*, op.cit, str. 7.-8.

¹⁵ *Ibidem*.

informacije i baze podataka.¹⁶ Program je strukturiran na način da u središte postavlja tri primarna cilja: zaštititi, očuvati i unaprijediti prirodne izvore Unije; pretvoriti Uniju u učinkovito, zeleno i konkurentno gospodarstvo s niskom razinom emisija ugljičnih plinova; osigurati zaštitu zdravlja i dobrobiti građana. Kako bi se ti ciljevi ostvarili potrebno je: osigurati bolju implementaciju zakonodavstva Unije; uspostaviti i sistematizirati potrebne baze podataka; potaknuti investicije na području zaštite okoliša; te provesti integraciju pitanja i interesa okoliša u sve sfere politike.¹⁷ Konačno, kao dodatne ciljeve koje treba ostvariti program određuje: poboljšanje održivosti gradova, naročito u smislu urbanog planiranja i rješavanja problema kvalitete zraka, buke, emisije stakleničkih plinova i nedostatka vode; te povećanje učinkovitost Unije u suočavanju s klimatskim izazovima na globalnoj razini. S obzirom na ograničene javne proračune, ističe se kako je za ostvarivanje navedenih ciljeva potrebna suradnja javnog i privatnog sektora u pogledu financija.¹⁸ Kao jedno od najvažnijih ostvarenja u ovom periodu ističe se Pariški sporazum, međunarodni ugovor o klimatskim promjenama koji je donesen 2015. godine na Konferenciji UN-a o klimatskim promjenama, a danas broji 194 stranke. Pariški sporazum predstavlja prekretnicu jer po prvi put obvezujući sporazum okuplja sve nacije u borbi protiv klimatskih promjena i pruža trajan okvir koji usmjerava globalne napore u narednim desetljećima, a temelji se na petogodišnjim ciklusima ambicioznih klimatskih akcija koje provode zemlje.¹⁹ Sporazum kao dugoročne ciljeve određuje: znatno smanjenje globalnih emisija stakleničkih plinova u svrhu ograničavanja porasta globalne temperature u ovom stoljeću na 2 stupnja Celzijusa, uz nastojanja da se postigne ograničenje na 1,5 stupnjeva; financiranje zemlja u razvoju za ublažavanje klimatskih promjena, jačanje otpornosti i povećanje sposobnosti prilagodbe klimatskim utjecajima; te revidiranje obveza zemalja svakih pet godina.²⁰

Osmi program djelovanja za okoliš stupio je na snagu 2022. godine i vodit će europsku politiku zaštite okoliša do 2030. godine. Program utvrđuje prioritetne ciljeve do 2030. godine i uvjete potrebne za njihovo ostvarivanje. Glavni ciljevi koje program navodi su: postizanje cilja smanjenja emisije stakleničkih plinova i klimatske neutralnosti; smanjenje ranjivosti na klimatske promjene, povećanje sposobnosti prilagodbe, i jačanje otpornosti; zaštita, očuvanje

¹⁶ *Ibidem*, str. 15.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ Endl, A., Berger, G., *The 7th Environment Action Programme: Reflections on sustainable development and environmental policy integration*, 2013., https://www.esdn.eu/fileadmin/ESDN_Reports/2014-March-The_7th_Environment_Action_Programme.pdf, (23.1.2018.), str. 29.-30.

¹⁹ *The Paris Agreement*, <https://www.un.org/en/climatechange/paris-agreement>, (23.1.2018.)

²⁰ *Ibidem*.

i obnova bioraznolikosti; smanjenje ekoloških i klimatskih pritisaka povezanih s proizvodnjom i potrošnjom; napredovanje prema modelu regenerativnog rasta i ubrzavanje prijelaza na kružno gospodarstvo. Program se nadovezuje na Europski zeleni plan (engl. „*European green deal*“), u svrhu ubrzanja prijelaza na klimatski neutralno gospodarstvo, učinkovito korištenje resursa te postizanja održivog razvoja. Kako bi to bilo moguće potrebno je osigurati učinkovitu provedbu zakona Europske Unije o klimi i okolišu.²¹

Programi djelovanja za okoliš predstavljaju okosnicu razvoja politike zaštite okoliša i pružaju sveobuhvatni okvir za djelovanje na tom području. Oni odražavaju način razmišljanja svog vremena i prilagođavaju se novim prijetnjama okolišu te političkoj i gospodarskoj stvarnosti. Programi djelovanja za okoliš služe kao vodič za oblikovanje i provedbu politika, te već pola stoljeća osiguravaju koordinirano djelovanje europskih politika.

2.2. Načela prava okoliša

2.2.1. Općenito

Pravo okoliša je skup pravnih načela koje su razvili međunarodni i nacionalni regulatorni sustavi u svrhu zaštite okoliša i upravljanja prirodnim resursima. Kao grana prava ono se sastoji od skupa tih materijalnih načela te proceduralnih mehanizama i metoda, koje su jedinstvene i posebno važne za upravljanje na području okoliša.²² Ta načela nisu stroga pravna pravila već predstavljaju smjernice zakonodavcima pri izradi zakona i donošenju odluka, postavljaju pravni i politički okvir koji se odnosi na zaštitu okoliša i održivi razvoj, a kada su uključena u zakonodavstvo ili međunarodni ugovor, određuju kako se pravna pravila trebaju primjenjivati. Budući da su ta načela unesena u veliki broj obvezujućih pravnih propisa, postupanje protiv njih, pa čak i samo netočno tumačenje tih načela, može predstavljati kršenje prava Europske Unije.²³

Primarno postoje određena opća načela prava Europske Unije koja su od iznimnog značenja za pravo okoliša. To su načelo supsidijarnosti i proporcionalnosti koja su međusobno

²¹ *Environment action programme to 2030.*, https://environment.ec.europa.eu/strategy/environment-action-programme-2030_en, (25.1.2023.)

²² Scotford, E., „*Environmental Principles and the Evolution of Environmental Law*“, London: Hart, 2017., *Journal of Environmental Law*, Volume 30, Issue 2, 2018, str. 360.

²³ *Academy of European Law*, „*Training package on Introduction to the EU Environmental Law*“, 2020., https://ec.europa.eu/environment/legal/law/14/module_2_1.htm, (25.1.2023.)

usko povezana. Ta načela su postavljena Ugovorom o Europskoj Uniji, a kriteriji za njihovu primjenu su određeni u Protokolu (br. 2) o primjeni načela supsidijarnosti i proporcionalnosti.²⁴

Načelo supsidijarnosti određuje razinu intervencije u područjima podijeljene nadležnosti između Europske Unije i država članica. Ta intervencija se može odnositi na djelovanje na lokalnoj, nacionalnoj, ili europskoj razini. U svim slučajevima, Unija je ovlaštena intervenirati samo ako može djelovati učinkovitije od zemalja članica na njihovoj lokalnoj ili nacionalnoj razini.²⁵ Pri tome Protokol (br. 2) o primjeni načela supsidijarnosti i proporcionalnosti određuje tri kriterija kojima se utvrđuje poželjnost intervencije na razini Unije. Prvi kriterij je postojanje određenih transnacionalnih elemenata koje države članice ne mogu samostalno riješiti. Sljedeći kriterij koji se uzima u obzir je da li bi nacionalno djelovanje ili njegov izostanak bio u suprotnosti sa zahtjevima postavljenim u ugovorima. Konačno, kao zadnji kriterij određen je kriterij učinka, odnosno da li bi se takvom intervencijom na razini Unije postigle jasne prednosti i efikasnije ostvarili željeni učinci.²⁶

Načelo proporcionalnosti ima za svrhu postavljanje određenih granica mjerama koje poduzimaju institucije Europske Unije. Prema tom načelu sve mjere moraju ispunjavati tri uvjeta kako bi bile dopuštene, zakonite, i pravilne. Mjere moraju biti prikladne za postizanje željenog cilja, zatim neophodne za njegovo postizanje, te ne smiju nametati teret koji bi bio prekomjeran u odnosu na cilj koji se želi postići (zadnji uvjet se u praksi određuje kao razmjernost u užem smislu).²⁷ U slučaju kršenja načela proporcionalnosti, podnositelji zahtjeva mogu osporiti njihovu valjanost pred Sudom Europske unije.²⁸ Konačno, važno je istaknuti kako su sve institucije Europske Unije obvezne primjenjivati načelo supsidijarnosti i proporcionalnosti na način određen Protokolom o primjeni načela supsidijarnosti i proporcionalnosti.²⁹

²⁴ *The principle of subsidiarity*, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=LEGISSUM:ai0017>, (25.1.2023.)

²⁵ *Ibidem*.

²⁶ *Ibidem*.

²⁷ *Principle of proportionality*, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=LEGISSUM:proportionality>, (26.1.2023.)

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ *Consolidated version of the Treaty on European Union, Official Journal of the European Union*, https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:2bf140bf-a3f8-4ab2-b506-fd71826e6da6.0023.02/DOC_1&format=PDF, (26.1.2023.)

2.2.2. Načela specifična za pravo okoliša

Pored navedenih općih načela postoje i određena načela koja su specifična za pravo okoliša. Postoje četiri glavna načela na kojima se temelji pravo okoliša. To su načelo preventivnog djelovanja, načelo opreznosti (poznato kao i načelo predostrožnosti), načelo uklanjanja onečišćenja na izvoru te načelo onečišćivač plaća. Politika Unije o okolišu ima za cilj visoku razinu zaštite uzimajući u obzir raznolikost situacija u različitim regijama Unije. Pri tome mjere usklađivanja koje odgovaraju zahtjevima zaštite okoliša će prema potrebi uključivati zaštitnu klauzulu koja dopušta državama članicama poduzimanje privremenih mjera iz neekonomskih ekoloških razloga, koje će biti podložne inspekcijskom postupku od strane Unije.³⁰

Načelo preventivnog djelovanja anticipativno je načelo koje nastoji izbjeći predvidive rizike. To načelo djeluje različito od terapijskog pristupa koji međunarodno pravo tradicionalno prihvaća kao odgovor na protupravne radnje i nastoji izbjeći stvaranje štete na prvom mjestu.³¹ Ono ima za cilj spriječiti stvaranja onečišćenja, smetnji, i druge štete na okolišu. Ono zahtijeva poduzimanje preventivnih mjera kako bi se predvidjela i izbjegla šteta za okoliš, što je jednostavnije, jeftinije, i manje opasno, nego naknadni pokušaj suzbijanja učinaka već nastale štete. U tu svrhu ekološka politika mora uzeti u obzir brigu za zaštitu okoliša i poboljšanje kvalitete života, uz najmanji mogući trošak za zajednicu, a kako bi se to moglo u potpunosti ostvariti, ona mora pratiti društveni, gospodarski, i tehnički razvoj.³²

Načelo opreznosti je usko povezano s načelom preventivnog djelovanja. Ono predstavlja mehanizam za upravljanje rizicima u situacijama kada postoji znanstvena nesigurnost o tome predstavlja li određena politika ili aktivnost potencijalan rizik za ljudsko zdravlje ili okoliš.³³ U slučaju mnogih aktivnosti koje za sobom povlače određene promjene u okolišu, nemoguće je točno odrediti kakve učinke ta aktivnost može imati na zdravlje ljudi ili kvalitetu okoliša. Primjerice, nemoguće je znati hoće li određena razina onečišćenja zraka rezultirati povećanjem smrtnosti od respiratornih bolesti, hoće li određena razina onečišćenja vode smanjiti zdravu

³⁰ Consolidated version of the Treaty on the functioning of the European Union, *Journal of the European Union*, C 326/47, 2012., <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:12012E/TXT&from=EN>, (26.1.2023.), str. 86.

³¹ Duvic-Paoli, L., *The prevention Principle in International Environmental Law*, Cambridge University Press, 2018., str. 8.

³² Klemmensen, B., *Environmental Policy: Legal and Economic Instruments*, Baltic University Press, 2007., str 40.

³³ Politika zaštite okoliša: Opća načela i osnovni okvir, 2022. str. 2., https://www.europarl.europa.eu/ftu/pdf/hr/FTU_2.5.1.pdf, (26.1.2023.)

populaciju riba, ili hoće li razvoj nafte u ekološki osjetljivom području značajno poremetiti domaći životinjski svijet.³⁴ U takvim slučajevima kada postoji jaka sumnja da određena aktivnost može imati štetne posljedice za okoliš, odnosno određena neizvjesnost o mogućnosti rizika nastanka štete za okoliš, to načelo zahtijeva ili dopušta poduzimanje zaštitnih mjera bez čekanja da šteta nastane. Načelo se globalno primjenjuje za usmjeravanje politike o raznim pitanjima kao što su klimatske promjene, kvaliteta zraka, kemikalije i sigurnost hrane. Općenito se smatra da koncept samog načela teži strogoj predostrožnosti te slijedi pristup "bolje spriječiti nego liječiti".³⁵

Načelo otklanjanje štete na izvoru određuje da se šteta ili onečišćenje okoliša mora sanirati prvenstveno na samom izvoru, odnosno tamo gdje nastane. U skladu s time određuje se da primarnu funkciju u tome imaju sami zagađivači, odnosno oni subjekti čije aktivnosti i djelatnosti uzrokuju onečišćenje okoliša.³⁶ Načelo se ne primjenjuje kao apsolutno pravilo, već kao važan vodič za politiku, primjerice kao poticaj za razvoj ekološki prihvatljivih tehnologija i proizvoda za smanjenje onečišćenja u najranijoj fazi, a također se koristi prilikom tumačenja regulacije.³⁷ Načelo onečišćivač plaća zahtijeva da troškove sprječavanja i uklanjanja nastanka štete i onečišćavanja okoliša primarno snose onečišćivači, odnosno oni gospodarski subjekti koji se bave određenim profesionalnim djelatnostima koje uzrokuju zagađenja okoliša. Uz to, oni moraju biti odgovorni za društvene, ekonomske i ekološke posljedice koje zbog toga nastanu. To načelo predstavlja dominantan koncept u pravu okoliša.³⁸ Mnogi ekonomisti tvrde da veliku štetu okolišu uzrokuju proizvođači koji eksternaliziraju troškove svojih aktivnosti. Na primjer, tvornice koje ispuštaju neobrađene kemikalije u rijeke ili nefiltrirane ispušne plinove u atmosferu, plaćaju vrlo malo za odlaganje svog otpada. Umjesto toga, trošak i posljedice takvog onečišćenja snosi cijelo društvo. Sukladno tome, svrha je mnogih ekoloških propisa prisiliti onečišćivače da internaliziraju trošak potencijalnog onečišćenja te snose stvarne troškove vlastitog onečišćenja, umjesto da njihov teret pada na društvo. Također, te

³⁴ Academy of European Law, „Training package on Introduction to the EU Environmental Law“, Module 2: Principles of EU Environmental Law, op. cit., https://ec.europa.eu/environment/legal/law/14/module_2_8.htm (26.1.2023.)

³⁵ *Ibidem.*

³⁶ *Ibidem.*

³⁷ Wentworth, J., Lavelle, A., „EU Environmental Principles“, 2018., str. 3, <https://researchbriefings.files.parliament.uk/documents/POST-PN-0590/POST-PN-0590.pdf>, (26.1.2023.)

³⁸ Academy of European Law, „Training package on Introduction to the EU Environmental Law“, Module 2: Principles of EU Environmental Law, op. cit., https://ec.europa.eu/environment/legal/law/14/module_2_9.htm, (26.1.2023.)

mjere bi u teoriji trebali poticati onečišćivače na proizvodnju čistih proizvoda i korištenje čistih tehnologija.³⁹

Važno je istaknuti kako ovo nije iscrpan popis načela koja se u ovoj grani prava primjenjuju, nego su ovdje istaknuta ona načela prava okoliša koja su određena kao specifična za pravo okoliša te kao temeljna načela te grane prava, odnosno ona načela koja su sadržana u primarnim izvorima prava Europske Unije. Pored njih postoji, i u praksi se razvio, cijeli niz načela koja služe osiguravanju visoke razine i standarda zaštite okoliša određujući kako bi suci i drugi donositelji odluka trebali tumačiti zakon. Također, ona se koriste se za tumačenje politika, daju osnovu za ispitivanje i osporavanje vladinih postupaka na sudu te usmjeravaju donošenje odluka na europskoj i nacionalnoj razini.

3. EUROPSKI ZELENI PLAN

Europska Unija ima jednu od glavnih uloga u međunarodnim političkim naporima za rješavanje klimatskih izazova. Jedan od temeljnih dokumenata djelovanja na tom području je Europski zeleni plan. Razvila ga je Europska Komisija krajem 2019. godine, i on predstavlja veliki korak naprijed za razvoj klimatske politike u Europi, priliku za oporavak i poticanje globalne promjene.⁴⁰ Europski zeleni plan najnoviji je skup politika koji predstavlja kulminaciju napora na području koje je na razini Europske Unije građeno preko posljednja četiri desetljeća. Tijekom trenutne pandemije zaštita okoliša postala je privremeno marginalizirana, no to područje zahtijeva pozornost i djelovanje na globalnoj razini.⁴¹

Europski zeleni plan ističe da Europska Unija ima sposobnost potrebnu da preobrazi svoje društvo i gospodarstvo te da se uspostavi kao globalni predvodnik na područjima njegove primjene. Njime Unija ističe nastojanje da ostvari preobrazbu u prosperitetno i pravedno društvo s modernim i održivim gospodarstvom, klimatsku neutralnost do 2050. godine te zaštitu zdravlja i dobrobiti ljudi, i prirodnog kapitala. Ipak, europski zeleni plan neće se moći ostvariti samostalnim djelovanjem Unije. Pitanja koje obuhvaća su globalna i ne mogu se ograničiti samo unutar europske razine i nacionalnih granica, zbog čega je od iznimne važnosti ostvarenje koordinacije politika i djelovanja na međunarodnoj razini. Također, potrebno je ostvariti velika javna ulaganja i omogućiti aktivno sudjelovanje javnosti, odnosno važno je

³⁹ *Ibidem.*

⁴⁰ *The European Green Deal*, <https://europeanclimate.org/the-european-green-deal/>

⁴¹ Eckert, E., Kovalevska, O., *Sustainability in the European Union: Analyzing the Discourse of the European Green Deal*, *Journal of Risk and Financial Management*, 2021., <https://www.mdpi.com/1911-8074/14/2/80>, (29.1.2023.), str. 1.

približiti građane lokalnim, nacionalnim i regionalnim tijelima, te ostvariti njihovu blisku suradnju s institucijama EU.⁴²

Europski zeleni plan mora se temeljiti na sveobuhvatnoj regulaciji, ulaganju i inovacijama, te poslužiti kao poticaj da se već postojeće politike i zakonodavstvo primjenjuju svrsishodno i djelotvorno. Pri tome, važno je ostvariti sveobuhvatnu suradnju institucija, tijela i agencija EU-a koje i same mogu donositi slične mjere i programe, a bitnu ulogu imaju nacionalni energetske i klimatski planovi. Europska Komisija će predstaviti i novi program djelovanja za okoliš kojim će se dopuniti europski zeleni plan radi provedbe ciljeva koji su u njemu postavljeni, a njime će se uspostaviti i mehanizam praćenja kako bi se osiguralo da Europa ostane na dobrom putu da ostvari svoje ciljeve zaštite okoliša te praćenje napretka svih ciljeva europskog zelenog plana. Konačno, potrebno je poduzeti mjere radi poboljšanja pristupa pravosuđu te mjere za promicanje djelovanje Europske Unije, država članica i međunarodne zajednice u borbi protiv kaznenih djela protiv okoliša.⁴³

3.1. Elementi Europskog zelenog plana

3.1.1. Veće klimatske ambicije EU-a za 2030. i 2050. godinu

Jedan je od osnovnih ciljeva zelenog plana postizanje klimatske neutralnosti do 2050. godine. To bi trebalo biti temelj dugoročne strategije, a kako bi se jasno utvrdili uvjeti za učinkovitu i pravednu tranziciju te kako bi se osiguralo da ta tranzicija bude nepovratna, Europska Komisija će predložiti prvi europski propis o klimi. Time će se navedeni cilj klimatske neutralnosti ugraditi u zakonodavstvo, a osigurat će se i da sve politike EU-a pridonose tom cilju te da u tome svi sektori ostvare svoju ulogu. Proces modernizacije i preobrazbe gospodarstva za postizanje klimatske neutralnosti je već u tijeku. U razdoblju od 1990. do 2018. godine emisije stakleničkih plinova su se smanjile za 23 %, ali trenutačne politike omogućit će smanjenje emisija stakleničkih plinova samo za 60 % do 2050. godine. Stoga treba kao prioritet postaviti ostvarenje ambicioznije klimatske politike.⁴⁴

Nastavno na zeleni plan, Europska Komisija će predstaviti novi program koji se odnosi na povećanje ciljne vrijednosti smanjenja emisija stakleničkih plinova na odgovoran način u Uniji na najmanje 50 % i prema 55 % za 2030. godinu. Kako bi se ta dodatna smanjenja emisija

⁴²Europska Komisija, Komunikacija Komisije Europskom Parlamentu, Europskom Vijeću, Vijeću, Europskom Gospodarskom i Socijalnom Odboru i Odboru Regija (Europski zeleni plan), COM(2019) 640 final, 11.12.2019., https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:b828d165-1c22-11ea-8c1f-01aa75ed71a1.0019.02/DOC_1&format=PDF (29.1.2023.), str. 2.-3.

⁴³ *Ibidem*, str. 24.

⁴⁴ *Ibidem*, str. 4.

stakleničkih plinova postigla, preispitat će se sve relevantne politike povezane s klimom i predložiti njihovu reviziju kako bi ih se ažuriralo prema aktualnim potrebama. To će uključivati sustav za trgovanje emisijskim jedinicama, moguće proširenje europskog trgovanja emisijskim jedinicama na nove sektore, ciljeve država članica za smanjenje emisija u dodatnim sektorima i Uredbu o korištenju zemljišta, prenamjeni zemljišta i šumarstvu. Te će reforme pridonijeti ostvarivanju djelotvornog određivanja cijena ugljika u cijelom gospodarstvu, a potaknuti će i promjene u poslovnim i potrošačkim praksama te olakšati veća održiva javna i privatna ulaganja. Kako bi se postavio dosljedan politički okvir različiti instrumenti određivanja cijena moraju se međusobno nadopunjavati, a od iznimne je važnosti i usklađivanje oporezivanja s ciljevima u području klime. Također, izgradit će se nova i ambicioznija strategija za prilagodbu klimatskim promjenama. Ta prilagodba omogućit će intenzivnije djelovanje u pogledu prevencije klimatskih promjena i jačanju otpornosti na njih, a trebala bi utjecati na privatna i javna ulaganja.⁴⁵

S obzirom na to da su klimatske ambicije na europskoj razini sve veće, ukoliko izostane podrška i suradnja od strane međunarodnih partnera neće doći do smanjenja globalnih emisija. Ako do toga dođe Europska Komisija će predložiti uspostavu mehanizma za graničnu prilagodbu emisija ugljika za određene sektore kako bi smanjila rizik od istjecanja ugljika, kao alternativnu mjeru.⁴⁶

3.1.2. Opskrba čistom, cjenovno pristupačnom i sigurnom energijom

Za postizanje ciljeva postavljenih u području klime do 2030. i 2050. godine potrebno je ostvariti daljnju dekarbonizaciju energetske sustava. Više od 75 % emisija stakleničkih plinova na europskoj razini ima izvor u proizvodnji i upotrebi energije u gospodarskim sektorima. Energetski sektor se mora razvijati tako da njegova energetska učinkovitost bude glavni prioritet. Sukladno tome, sektor se treba temeljiti na obnovljivim izvorima uz postupno ukidanje upotrebe ugljena i dekarbonizaciju plina. Kako bi to bilo moguće, potrebno je osigurati potpunu integraciju, međupovezanost i digitalizaciju europskog energetske tržišta uz poštovanje tehnološke neutralnosti, a opskrba energijom u Uniji mora biti sigurna i cjenovno pristupačna. U tu svrhu, države članice predstaviti će svoje revidirane klimatske i energetske planove, u kojima će utvrditi ambiciozne nacionalne doprinose ciljevima na europskoj razini.⁴⁷

⁴⁵ *Ibidem*, str. 4.-5.

⁴⁶ *Ibidem*, str. 5.

⁴⁷ *Ibidem*, str. 5.-6.

Iznimnu važnost predstavlja prelazak na čistu energiju, pri čemu će središnju ulogu imati obnovljivi izvori energije, vrlo važan element u tome predstavlja regionalna suradnja država članica. To će se ostvarivati na razne načine poput stavljanjem naglaska na veću proizvodnju energije vjetra na moru, pametne integracije obnovljivih izvora energije i drugih održivih rješenja u svim sektorima, a to će sve pridonijeti brzom padu troškova obnovljivih izvora energije. Također, uspostaviti će se mjere za pomoć pri ostvarivanju pametne integracije, olakšat će se dekarbonizacija poboljšanjem potpore za razvoj dekarboniziranih plinova, oblikovanjem konkurentnog dekarboniziranog tržišta plina i rješavanjem pitanja emisija metana. Također, izradit će se smjernice radi pomaganja državama članicama u rješavanju problema energetskog siromaštva.⁴⁸

Posljedično, svi ti zahtjevi ističu potrebu uspostave pametne infrastrukture i uvođenja novih tehnologija. Prvenstveno se to odnosi na stvaranje pametnih mreža, infrastrukture za prijenos i skladištenje energije te integraciju u svim sektorima, a određeni dijelovi već postojeće infrastrukture će se u tu svrhu morati nadograditi.⁴⁹

3.1.3. Mobilizacija industrije za čisto i kružno gospodarstvo

Kako bi se ostvarili ciljevi postizanja klimatski neutralnog i kružnoga gospodarstva potrebna je potpuna mobilizacija industrije. Industrija Unije je započela s promjenama, ali njezin udio u emisijama stakleničkih plinova na europskoj razini iznosi 20 %, a otprilike polovina ukupnih emisija stakleničkih plinova nastaje zbog ekstrakcije resursa i prerade u hranu, gorivo i materijale. Ipak, na globalnoj razini postoji veliki potencijal za tehnologije s niskom razinom emisija, održive proizvode, usluge i nove djelatnosti, a preobrazba gospodarstva na održivi model je prilika da se intenzivira gospodarska djelatnost. Na tom području će se donijeti industrijska strategija radi rješavanja izazova koje postavljaju digitalna i zelena transformacija, pri čemu se ističe kako Europa mora iskoristiti potencijal digitalne transformacije kao ključnog elementa za postizanje ciljeva zelenog plana. Paralelno s time izradit će se i novi akcijski plan za kružno gospodarstvo koji će pridonijeti modernizaciji gospodarstva EU-a. Glavni cilj okvira politike koji su u tim dokumentima postavljeni je poticanje razvoja vodećih tržišta za klimatski neutralne i kružne proizvode, kako u Europi, tako i izvan nje.⁵⁰

⁴⁸ *Ibidem*, str. 6.

⁴⁹ *Ibidem*.

⁵⁰ *Ibidem*, str. 7.

Akcijski plan za kružno gospodarstvo uključivat će politiku za „održive proizvode”, a prioritet će mu biti smanjenje i ponovna upotreba materijala prije recikliranja. Njime će se poticati novi poslovni modeli i utvrditi minimalni zahtjevi za sprečavanje stavljanja proizvoda štetnih za okoliš na europsko tržište, a proširit će se i odgovornost proizvođača. Iako će poslužiti za tranziciju svih sektora, djelovanje akcijskog plana za kružno gospodarstvo će se posebno usmjeriti na resursno intenzivne sektore, kao što su tekstilni sektor, građevinarstvo te sektor elektronike. Također, poduzet će se i određene mjere koje kao svrhu imaju suzbijanje namjernog dodavanja mikroplastike i nenamjernih ispuštanja plastike. Uspostavit će se i regulatorni okvir koji će osigurati da se sva ambalaža na europskom tržištu može reciklirati ili ponovno upotrijebiti na održiv način, zatim će se uspostaviti okvir za biorazgradivu plastiku te će se provesti mjere koje se odnose na plastiku za jednokratnu upotrebu.⁵¹

Akcijski plan uključivat će i mjere poticaja poduzeća da nude i omogućuju potrošačima da odaberu trajne i popravljive proizvode koji se mogu ponovno upotrebljavati, a također će se suzbijati zastarjelost uređaja. Nove poslovni modeli temeljit će se na iznajmljivanju i dijeljenju robe i usluga pod uvjetom da su održivi i cjenovno pristupačni. Nova politika zaštite potrošača pomoći će potrošačima da aktivno sudjeluju u ekološkoj tranziciji, a važnu ulogu u tome predstavljaju pouzdane i provjerljive informacije koje omogućavaju kupcima da donose održivije odluke. Također, razvit će se regulatorna i neregulatorna nastojanja u borbi protiv lažnih tvrdnji proizvođača o prihvatljivosti proizvoda za okoliš. Važnu ulogu u cijelom tom procesu može imati i digitalizacija koja bi trebala pomoći u poboljšanju dostupnosti informacija, putem primjerice elektroničkih putovnica za proizvode, koje bi sadržavale informacije o podrijetlu, sastavu i mogućnostima popravka proizvoda. Pri tome, institucije Unije i druga javna tijela trebala bi uspostaviti i osigurati okvir i mehanizme za ostvarivanje zelene javne nabave, u čiju svrhu je potrebno razraditi daljnje zakonodavstvo.⁵²

Ostvarivanje održive politike proizvoda vrlo je značajno radi znatnog smanjenja otpada te kako bi se izbjegao ili sveo na najmanju moguću mjeru njegov utjecaj na okoliš i klimatske promjene. U skladu s time potrebno je pojednostavniti upravljanje otpadom te razviti integrirano jedinstveno tržište za sekundarne sirovine i nusproizvode. Posebno strateško pitanje predstavlja pristup resursima koje postavlja zahtjeve da se osigura opskrba održivim sirovinama te proširi opskrba iz primarnih i sekundarnih izvora, a potrebno je također postići razvoj komercijalne primjene naprednih tehnologija u ključnim industrijskim sektorima. To

⁵¹ *Ibidem*, str. 8

⁵² *Ibidem*.

uključuje čisti vodik i druga alternativna goriva, skladištenje energije te uspostavu postupka proizvodnje čelika s nultim emisijama ugljika. Za postizanje ciljeva održivosti ključne su digitalne tehnologije kao što su umjetna inteligencija, 5G, računalstvo u oblaku te internet stvari. Ističe se kako te tehnologije mogu ubrzati i povećati učinak politike za zaštitu okoliša i olakšati suočavanje s klimatskim promjenama. Konkretno to se odnosi na poboljšanje energetske učinkovitosti, praćenje onečišćenja zraka i vode na daljinu te praćenje i optimizaciju upotrebe prirodnih resursa.⁵³

3.1.4. Izgradnja i obnova uz učinkovitu upotrebu energije i resursa

Trenutačna godišnja stopa obnove zgrada iznosi od 0,4 do 1,2 % u državama članicama, a ta stopa se treba barem udvostručiti kako bi se ostvarili ciljevi u području energetske učinkovitosti. Udio energije za zgrade u potrošenoj energiji iznosi 40 %. Europska Unija i države članice trebaju se uključiti u val obnove privatnih i javnih zgrada kako bi se riješilo pitanje energetske učinkovitosti i pristupačnosti cijena. Ta obnova bi dovela do smanjenja energetskog siromaštva i računa za energiju, a potaknula bi razvoj građevinskog sektora. U tu svrhu započet će se s procjenom nacionalnih dugoročnih strategija obnove te s nastojanjima da se osigura projektiranje novih i obnovljenih zgrada u skladu s potrebama kružnoga gospodarstva, povećanja digitalizacija i povećanja otpornost zgrada na klimatske promjene. Također predlaže se uspostavljanje nove inicijative za obnovu koja će uključivati otvorenu platformu kojom će se objediniti sektor građevinarstva, arhitekture i inženjerstva te lokalne vlasti kako bi se uklonile prepreke za obnovu. Ta će inicijativa uključivati i inovativne programe financiranja u okviru fondova koji će omogućiti bolje uvjete financiranja te znatne uštede novčanih sredstava.⁵⁴

3.1.5. Brži prelazak na održivu i pametnu mobilnost

Otpriblike četvrtinu emisija stakleničkih plinova na europskoj razini proizvodi promet, a njegov udio je konstantno u porastu. Ističe se kako je potrebno postići smanjenje emisija iz prometa od 90 %. kako bi se ostvarila klimatska neutralnost te održivost prometnog sektora do 2050. godine. Pri tome, na prvom mjestu moraju biti korisnici te im se moraju staviti na raspolaganje dostupnije, cjenovno pristupačnije, zdravije i čišće alternative u pogledu mobilnosti, a u tu svrhu izradit će se strategija za održivu i pametnu mobilnost.⁵⁵

⁵³ *Ibidem*, str. 8.-9.

⁵⁴ *Ibidem*, str. 9.-10.

⁵⁵ *Ibidem*, str. 10.

Kako bi se znatno povećala učinkovitost prometnog sustava potrebno je potaknuti multimodalni prijevoz, pri čemu bi se znatan dio od 75 % kopnenog tereta koji se prevozi cestom trebao prevoziti unutarnjim plovnim putovima i željeznicom. U skladu s time istaknuta je potreba razmatranja i donošenja nove direktive koja bi bila djelotvorna potpora multimodalnom prijevozu. Također, treba započeti s razradom prijedloga o istinski jedinstvenom europskom nebu jer će se time pridonijeti znatnom smanjenju emisija u zračnom prometu. U tom kontekstu, multimodalna mobilnost bi trebala biti povezana i automatizirana te imati sve veću ulogu s pametnim sustavima upravljanja prometom koje omogućuje digitalizacija, a potrebno je i oblikovati prometnu infrastrukturu i sustav u skladu s tim nastojanjima.⁵⁶

Posebno pitanje na tom području predstavlja financijska politika, pri čemu se ističe kako cijena prijevoza mora odražavati njegov utjecaj na zdravlje i okoliš. Potrebno je pomno razmotriti postojeća porezna izuzeća za goriva u zračnom i pomorskom prijevozu te ukinuti subvencije za fosilna goriva. Isto tako, izradit će se prijedlog proširenja europskog trgovanja emisijskim jedinicama na pomorski sektor i smanjenja emisijskih jedinica u zračnom prometu. Također, uzet će se u razmatranje kako ostvariti djelotvorno određivanje cijena cestovnih naknada, a prema potrebi predložiti će se i izraditi druge alternativne mjere.⁵⁷

Sljedeće važno pitanje na ovom području odnosi se na povećanje proizvodnje i upotrebe održivih alternativnih goriva u prometu. U tu svrhu razmotrit će se zakonodavne mogućnosti za poticanje uvođenja i proizvodnje održivih alternativnih goriva za različite vrste prijevoza te će se preispitati postojeće zakonodavstvo. Također, ističe se potreba uvođenja javnih postaja za opskrbu i punjenje na mjestima gdje postoje trajni nedostaci, posebno u slabije naseljenim područjima, a procjenjuje se kako će do 2025. godine biti potrebno otprilike milijun javnih postaja za opskrbu i punjenje.⁵⁸

Kako bi sve te ciljeve bilo moguće ostvariti potrebno je znatno smanjiti onečišćenje iz prometa. To će se postići kombinacijom različitih mjera koje će biti usmjerene na poboljšanje javnog prijevoza, smanjenje prometnog zagušenja i emisija, te predlaganjem strogih standarda vrijednosti emisija za vozila s motorom s unutarnjim izgaranjem. Paralelno s tim potrebno je

⁵⁶ *Ibidem.*

⁵⁷ *Ibidem*, str. 11.

⁵⁸ *Ibidem.*

revidirati zakonodavstvo o standardnim vrijednostima emisija CO₂ i poduzeti niz mjera kako bi se poboljšala kvaliteta zraka.⁵⁹

3.1.6. Od „polja do stola“: strategija prehrambenog sustava

Jedan je od glavnih izazova svjetskog stanovništva postizanje globalnog standarda za održivost hrane, koja bi bila sigurna, kvalitetna i bogata hranjivim tvarima. Glavni problem na tom području predstavlja proizvodnja, koja po postojećim obrascima uzrokuje onečišćenje tla, vode i zraka, što pridonosi klimatskim promjenama i gubitku biološke raznolikosti te prekomjernom trošenju prirodnih resursa. Uz to, diljem svijeta velik problem predstavlja nedostatak kvalitetne prehrane, što dovodi do pretilosti, pothranjenosti, i razvoju bolesti. Stoga će se na temeljima zelenog plana izraditi strategija „od polja do stola” koja će započeti transformaciju prehrambenog sektora prema održivom modelu, oslanjajući se na nove tehnologije i znanstvena otkrića. U toj tranziciji prehrambenog sektora ključnu ulogu imaju europski ribari i poljoprivrednici.⁶⁰

Ova strategija uspostavlja zajedničke poljoprivredne i ribarstvene politike koje će biti ključan instrument za potporu tim nastojanjima te će poslužiti za osiguravanje pristojnog života za poljoprivrednike i ribare. U prijedlozima te zajedničke politike propisano je da bi najmanje 40 % ukupnog zajedničkog proračuna i najmanje 30 % Fonda za pomorstvo i ribarstvo trebalo pridonijeti borbi protiv klimatskih promjena i zaštiti okoliša. Kako bi se osiguralo da nacionalni strateški planovi za poljoprivredu u potpunosti odražavaju ambicije zelenog plana i strategije potrebno je ostvariti suradnju europskih institucija s državama članica. Ta suradnja bit će usmjerena na razvoj potencijala održivosti poljoprivrede, što uključuje preciznu i ekološku poljoprivredu, agrošumarstvo, agroekologiju, strože standarde dobrobiti životinja te iskorištavanje potencijala morskih plodova kao izvora hrane s niskim razinama emisija ugljika. Pri tome, veća važnost se pridaje uspješnosti umjesto usklađenosti, zbog čega se planiraju uvesti razne mjere koje će nagrađivati poljoprivrednike za veću uspješnost na ovom području.⁶¹

Strateški planovi na ovom području se također trebaju temeljiti na povećanju površine koja se upotrebljava za ekološku poljoprivredu te povećanju njezine iskoristivosti. Uz to, potrebno je razmotriti mogućnost inovativnih tehnika radi poboljšanja održivosti prehrambenog sustava i razvoja novih načina za zaštitu uroda od štetočina i bolesti. To sve će

⁵⁹ *Ibidem.*

⁶⁰ *Ibidem*, str. 12.

⁶¹ *Ibidem.*

pridonijeti znatnom smanjenju upotrebe kemijskih pesticida, gnojiva i antibiotika, te smanjenju rizika povezanih s time. Kako bi se pridonijelo ostvarenju kružnoga gospodarstva nastojat će se smanjiti utjecaj sektora prerade hrane na okoliš provođenjem novih mjera na području skladištenja, pakiranja, rasipanja i prijevoza hrane. U tu svrhu potrebno je i ojačati istraživačke kapacitete na europskoj razini.⁶²

3.1.7. Očuvanje i obnova ekosustava i biološke raznolikosti

Kao jedan od glavnih problema u pogledu okoliša utvrđeno je smanjenje biološke raznolikosti do kojeg dolazi u cijelom svijetu, zbog čega bi trebalo uspostaviti stabilan globalni okvir za zaustavljanje gubitka biološke raznolikosti. Kako bi Europska Unija imala glavnu ulogu u tome izraditi će se strategija za biološku raznolikost, u kojoj će se odrediti globalni ciljevi za zaštitu biološke raznolikosti te obveze u pogledu suzbijanja glavnih uzroka gubitka biološke raznolikosti. Pri tome, utvrditi će se mjere koje bi pomogle državama članicama u poboljšanju prekogranične suradnje te nastojanjima da obnove oštećene ekosustave. To će uključivati izradu plana obnove prirode i nove načine financiranja kako bi se pomoglo državama članicama da postignu taj cilj.⁶³

Kako bi se mogla ostvariti klimatska neutralnost i zdrav okoliš potrebno je unaprijediti šumske ekosustave, a to će se postići djelotvornim pošumljavanjem, očuvanjem i obnovom šuma. Time bi se znatno smanjila pojava i širenje šumskih požara, povećala apsorpcija CO₂ te promicalo gospodarstvo koje pogoduje biološkoj raznolikosti. Nacionalni strateški planovi u okviru zajedničke poljoprivredne politike trebali bi potaknuti upravitelje šuma da održivo čuvaju i uzgajaju šume te da njima upravljaju na održiv način. Uz to, potrebno je uvesti mjere koje će se odnositi na sprječavanje krčenja i uništavanja šuma. Vrlo značajnu ulogu u borbi protiv klimatskih promjena i smanjenju iskorištavanja zemljišnih resursa na europskoj razini predstavlja i održivo plavo gospodarstvo, pri čemu se sve više prepoznaje i ističe uloga oceana. Boljom upotrebom vodnih i morskih resursa može se smanjiti pritisak na poljoprivredna zemljišta, a nizom novih mjera, poput održivog upravljanja i iskorištavanja potencijala obnovljivih izvora energije na moru, doprinijet će se uspostavi zdravih i otpornih mora i oceana. Sve navedene politike i mjere trebale bi pomoći u očuvanju i obnovi prirodnog kapitala na europskoj razini.⁶⁴

⁶² *Ibidem.*

⁶³ *Ibidem*, str. 13.

⁶⁴ *Ibidem*, str. 14.

3.1.8. Cilj nulte stope onečišćenja za netoksični okoliš

U svrhu zaštite europskih ekosustava i građana potrebno je sustavnije razmatrati sve politike i propise kako bi se riješili problemi sprječavanja i uklanjanja onečišćenje tla, vode, i zraka. Radi toga će se izraditi akcijski plan i uvesti nove mjere koje će služiti ostvarenju nulte stope onečišćenja. Te mjere će se, između ostalog, odnositi na postizanje čisteg zraka i reviziju standarda kvalitete zraka te na rješavanje problema onečišćenja od otjecanja gradskih voda i posebno štetnih izvora onečišćenja, kao što su kemikalije i mikroplastika. Također, potrebno je očuvati biološku raznolikost podzemnih i površinskih voda te obnoviti njihove prirodne funkcije.⁶⁵

Pojednostavnjenjem i jačanjem pravnog okvira, integriranom suradnjom s državama članicama te poticanjem inovacija pridonijet će se poboljšanju zdravstvene zaštite, zaštite okoliša i povećanju globalne konkurentnosti. Uz to, potrebno je preispitati i prilagoditi regulatorni okvir kako bi se postigao veći stupanj transparentnosti u radu europskih tijela i institucija.⁶⁶

Radi ostvarivanja ciljeva postavljenih Europskim zelenim planom, odnosno postizanja pravedne i uspješne tranzicije prema održivoj budućnosti, potrebno je ujediniti sva djelovanja i politike EU-a. Sve inicijative koje će se provesti u okviru zelenog plana trebaju postići propisane ciljeve na najmanje opterećujući i najučinkovitiji način. Nove tehnologije i inovacije od iznimne su važnosti za ostvarivanje ciljeva europskog zelenog plana. U skladu s time, Europska Unija treba znatno povećati rasprostranjenost novih tehnologija u svim sektorima i na jedinstvenom tržištu. Također, pripremit će se europski okvir kompetencija kojim će se potaknuti razvoj vještina i znanja o klimatskim promjenama i održivom razvoju te olakšati razmjenu dobrih praksi europskih mreža programa za obrazovanje i osposobljavanje. Uz to, time će se pomoći europskim radnicima da steknu potrebne vještine i prilagode se novim procesima kako bi se povećala zapošljivost u zelenom gospodarstvu. U okviru partnerstva s industrijom i državama članicama podupirat će se istraživanje i inovacije te promicati suradnja na području znanosti i istraživanja, a putem niza financijskih instrumenata osigurat će se potrebna financijska sredstva. Na taj način, zelenim planom će se ostvariti revolucionarne inovacije koje bi se trebale proširiti na globalnoj razini.⁶⁷

⁶⁵ *Ibidem*, str. 14.-15.

⁶⁶ *Ibidem*, str. 15.

⁶⁷ *Ibidem*, str. 18.-20.

Što se tiče implementacije Europskog zelenog plana u Republici Hrvatskoj, to predstavlja pitanje koje je od iznimne političke važnosti. Međutim, provedba tog plana zahtijeva postojanje stabilnih institucija, njihovu snažnu koordinaciju te provedbu niza investicijskih projekata, što predstavlja veliki izazov. Znatnu pomoć na tom području predstavlja mehanizam tzv. europskog semestra. Europski semestar predstavlja godišnji ciklus koordinacije gospodarske i fiskalne politike na razini Europske unije, tijekom kojeg države članice usklađuju svoje proračunske i gospodarske politike s pravilima i ciljevima Europske unije.⁶⁸ Tako će provedba i praćenje Europskog zelenog plana biti uključena europski semestar, u okviru kojeg će se državama članicama davati smjernice za provedbene politike i mjere prije negoli se o njima odluči na nacionalnoj razini.⁶⁹ Unutar hrvatskog pravnog sustava glavni akt za provedbu Europskog zelenog plana je Nacionalna razvojna strategija. To je hijerarhijski najviši akt koji služi za provedbu i oblikovanje razvojnih politika, a mora biti u skladu s ciljevima i smjernicama koji su preuzeti u sklopu međunarodnih obveza.⁷⁰

3.2. Financiranje Europskog zelenog plana

Kako bi bilo moguće ostvariti ambicije određene europskim zelenim planom potrebno je osigurati znatna ulaganja. Procjenjuje se kako će za postizanje trenutnih ciljeva do 2030. godine biti potrebna financijska sredstva u iznosu od 260 milijardi eura na godišnjoj razini. Sasvim je jasno kako će pri tome ključnu ulogu imati proračun Europske Unije.⁷¹ Financijska sredstva osigurat će se i suradnjom s Grupom Europske investicijske banke (EIB), dok će se putem Fonda InvestEU omogućiti suradnja s nacionalnim razvojnim bankama i institucijama. Uz to, preispitat će se uloga fondova za inovacije i modernizaciju, a vrlo važno je i ostvariti suradnju s međunarodnim financijskim institucijama.⁷²

Usporedno s tim, predstaviti će se Plan ulaganja za održivu Europu u kojem će se povezati posebna financijska sredstva za potporu održivim ulaganjima i prijedlozi za razvoj boljeg okvira za zelena ulaganja. Uz to, pripremit će se niz održivih projekata, a njihovim nositeljima omogućit će se savjetodavna i tehnička pomoć. U okviru tog dokumenta predlaže

⁶⁸ Europski semestar, <https://vlada.gov.hr/europski-semestar-19455/19455>, (5.2.2023.)

⁶⁹ Boromisa, A., Analiza „Tko će i kako provoditi Europski zeleni plan? Institucije i koordinacijski mehanizmi u Hrvatskoj“, Friedrich Ebert Stiftung studeni 2020., https://irmo.hr/wp-content/uploads/2020/11/Analiza_EUROPSKI-ZELENI-PLAN.pdf, (5.2.2023.), str. 1.

⁷⁰ *Ibidem*, str. 4.

⁷¹ Europska Komisija, Komunikacija Komisije Europskom Parlamentu, Europskom Vijeću, Vijeću, Europskom Gospodarskom i Socijalnom Odboru i Odboru Regija (Europski zeleni plan), COM(2019) 640 final, 11.12.2019, *op. cit.*, str. 15.

⁷² *Ibidem*, str. 16.

se uspostava Fonda za pravednu tranziciju, kako bi se upravljanje tranzicijom provelo na pošten i uključiv način. Također, dodatna sredstva osigurat će se i putem drugih instrumenata poput Europskog fonda za regionalni razvoj i Europskog socijalnog fonda plus, a nastavit će se daljnja istraživanja kako bi se pronašli dodatni izvori financijskih sredstava.⁷³

Pored toga, predstavit će se obnovljena strategija održivog financiranja koja će obuhvatiti niz mjera. Ta strategija će ojačati temelje za održiva ulaganja, pružiti veće mogućnosti ulagačima i poduzećima tako što će olakšati utvrđivanje održivih ulaganja i osiguravanje njihove vjerodostojnosti, te će omogućiti upravljanje rizicima i njihovo integriranje u financijski sustav. Ona će pružiti potporu i poticaj financijskim institucijama i poduzećima u povećavanju opsega objavljivanja podataka te uspostavi standardiziranih praksi računovodstva prirodnog kapitala unutar EU-a i na međunarodnoj razini.⁷⁴

Važnu ulogu također imaju i nacionalni proračuni, kako samostalno na nacionalnoj razini, tako i u suradnji s drugim državama članicama na europskoj razini. Javna ulaganja, potrošnja i oporezivanje preusmjerit će se na zelene prioritete većom upotrebom alata za dodjelu zelenih proračunskih sredstava. Europski zeleni plan pružit će na nacionalnoj razini okvir za opsežne porezne reforme koje će potaknuti gospodarski rast i otpornost, a ako budu dobro osmišljene i provedene to će u konačnici doprinijeti pravednoj tranziciji i poštenijem društvu. U skladu s time, porezna opterećenja treba preusmjeriti prema postavljenim ambicijama, pri čemu osobito treba uzeti u obzir socijalna pitanja. Također, revidirat će se smjernice za državne potpore, čime će se poduprijeti troškovno učinkovit prelazak na klimatsku neutralnost i osigurati ravnopravne uvjete na unutarnjem tržištu.⁷⁵

3.2.1 Plan ulaganja za održivu Europu

Plan ulaganja za održivu Europu predstavlja investicijsku komponentu europskog zelenog plana. Tim planom će se u narednom desetljeću akumulirati održiva ulaganja u iznosu od najmanje 1 bilijun eura putem proračuna Europske Unije. Njime će se osigurati racionalno i pravedno raspolaganje financijskim sredstvima te stvoriti okvir koji će biti poticaj za privatne ulagače i javni sektor. Pored toga, plan će ostvariti dodatna privatna ulaganja zahvaljujući

⁷³ *Ibidem*, str. 15.-16.

⁷⁴ *Ibidem*, str. 17.

⁷⁵ *Ibidem*, str. 17.-18.

učinku proračunskog jamstva Unije u okviru programa InvestEU te će uspostaviti mehanizam za pravednu tranziciju, dok će Europska investicijska banka postati banka Unije za klimu.⁷⁶

U okviru izdataka za klimu i okoliš predviđenih proračunom Europske Unije osigurat će se 503 milijarde eura u razdoblju od 2021. do 2030. godine, te će se istodobno potaknuti dodatno nacionalno sufinanciranje za klimu i okoliš u iznosu od 114 milijardi eura. Putem fonda InvestEU potaknut će se ulaganja u iznosu od oko 279 milijardi eura, a sufinanciranjem država članica te doprinosima fonda InvestEU i Europske investicijske banke prikupit će se 143 milijarde eura. Uz to, iz Fonda za inovacije i Fonda za modernizaciju osigurat će se najmanje 25 milijardi eura.⁷⁷ Europska investicijska banka postaje europska banka za klimu i u skladu s time povećavat će svoj udio financiranja politika i djelovanja u području klime i održivosti. Pri tome se očekuje da će ona tijekom desetogodišnjeg trajanja Plana ulaganja za održivu Europu financirati ulaganja u iznosu od oko 600 milijardi eura.⁷⁸

Prilikom izrade prijedloga višegodišnjeg financijskog okvira Europske Unije predložen je niz programa radi njegovog ostvarenja. Ti programi određuju konkretne mjere za iskorištavanje sredstava proračuna Unije u svrhu ostvarivanja ciljeva postavljenih Europskim zelenim planom. Između ostalog, iz Kohezijskog fonda i Europskog fonda za regionalni razvoj će se do 2027. godine uložiti najmanje 108 milijardi eura, što iznosi otprilike 30 % tih sredstava, zatim iz buduće zajedničke poljoprivredne politike će se izdvojiti 40 % sredstava, a iz programa Obzor će se izdvojiti najmanje 35 % sredstava.⁷⁹ Također iz programa LIFE će se izdvojiti 60 % sredstava, uključujući 0,95 milijardi eura za djelovanje u području klime, 1 milijardu eura za prelazak na čistu energiju i 2,15 milijardi eura za prirodu i biološku raznolikost, dok će se iz proračuna Instrumenta za povezivanje Europe izdvojiti najmanje 60 % sredstava.⁸⁰ Tome će se pridodati i 20 % prihoda od dražbi sustava Europske Unije za trgovanje emisijama, a dodatna sredstva osigurat će se također iz Fonda za modernizaciju sustava Unije za trgovanje emisijama i Fonda za inovacije.⁸¹

⁷⁶ Europska Komisija, Komunikacija Komisije Europskom Parlamentu, Europskom Vijeću, Vijeću, Europskom Gospodarskom i Socijalnom Odboru i Odboru Regija (Plan ulaganja za održivu Europu, Plan ulaganja za europski zeleni plan Bruxelles), COM(2020) 21 final, 114.1.2020., <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020DC0021&from=EN>, (7.2.2023.), str. 2., 5.

⁷⁷ *Ibidem.* str. 7.

⁷⁸ *Ibidem.*, str. 10.

⁷⁹ *Ibidem.*, str. 6.-7.

⁸⁰ *Ibidem.*.

⁸¹ *Ibidem.*, str. 7.

Kako bi se pridonijelo akumuliranju znatnog iznosa potrebnih ulaganja predložena je izrada akcijskog plana o financiranju održivog rasta koji će postaviti poticajni okvir za mobiliziranje financijskih sredstava namijenjenih održivim ulaganjima.⁸² U skladu s tim, Program potpore strukturnim reformama pružit će tehničku potporu državama članicama pri osmišljavanju i provedbi reformi, dok će savjetodavni centar InvestEU, i inicijative izrađene u okviru programa InvestEU s ukupnim proračunom od 500 milijuna eura, podupirati pripremu, izradu i provedbu projekata ulaganja.⁸³ Također, provest će se i revizija relevantnih pravila o državnim potporama kako bi se dobio potpun i svrsishodan okvir koji će javnim tijelima omogućiti postizanje tih ciljeva uz najučinkovitiju uporabu ograničenih javnih sredstava.⁸⁴

Radi ostvarenja tranzicije prema održivom i klimatski neutralnom gospodarstvu bit će potrebna znatna financijska sredstva. To određenim područjima predstavlja ogroman izazov jer moraju temeljito restrukturirati svoja gospodarstva. Kako bi odgovorila na te posebne izazove s kojima se suočavaju određene regije uspostaviti će se mehanizam za pravednu tranziciju.⁸⁵ Mehanizam za pravednu tranziciju sastojat će se od 3 stupa, koja će biti odgovor na posebne izazove određenih regija. Prvi stup, Fond za pravednu tranziciju, pružat će primarno bespovratna sredstva. Drugi stup, posebni program za pravednu tranziciju u okviru programa InvestEU privlačit će privatna ulaganja. Treći stup, novi instrument za kreditiranje u javnom sektoru za pravednu tranziciju poticat će javno financiranje. Mehanizam će biti dopunjen posebnom savjetodavnom i tehničkom pomoći za uključene regije i projekte, a procjenjuje se da bi se na taj način moglo akumulirati ulaganja od 100 milijardi eura u razdoblju od 2021. do 2027. godine.⁸⁶

U okviru proračuna Europske Unije Fond za pravednu tranziciju raspolagat će vlastitim sredstvima u iznosu od 7,5 milijardi eura, a njegova primarna svrha je smanjiti ekonomske i socijalne troškove tranzicije prema klimatskoj neutralnosti. Fond će služiti za pružanje financijske pomoći svim državama članica, ali razina potpore koju će države ostvariti iz Fonda odražavat će razmjer poteškoća na tim područjima, u smislu potrebe za tranzicijom i diversifikacijom gospodarstva. Fond za pravednu tranziciju pomoći će u preobrazbi tih regija, što će biti od ključne važnosti za postizanje ugljične neutralnosti do 2050. godine. Njime će se objediniti rashodi za djelovanje u području klime i potpore za premošćivanje razlika među

⁸² *Ibidem*, str. 10.

⁸³ *Ibidem*, str. 16.

⁸⁴ *Ibidem*, str. 12.

⁸⁵ *Ibidem*, str. 17.

⁸⁶ *Ibidem*, str. 19.-20.

državama članicama i unutar njih. Fond će se temeljiti na provođenju kohezijske politike, koja je glavna politika Unije putem suradnje na lokalnoj, nacionalnoj, regionalnoj, i europskoj razini, a time će se nastojati postići strukturne promjene u europskim regijama te smanjenje regionalnih razlika.⁸⁷

Poseban program za pravednu tranziciju omogućit će dodatna ulaganja u okviru fonda InvestEU. Na taj način podupirat će se financiranje projekata za pravednu tranziciju te potaknuti dodatna privatna i javna ulaganja. Taj fond će biti komplementaran Fondu za pravednu tranziciju, a procjenjuje se da će se njime akumulirati financijska sredstva u iznosu od 650 milijardi eura. Instrument za kreditiranje u javnom sektoru omogućit će povećana ulaganja javnog sektora u regijama koje prolaze kroz klimatsku tranziciju. Svrha tog instrumenta je ponuditi povlaštene uvjete financiranja kako bi se poduprlo ulaganje javnog sektora u korist regija koje su najviše pogođene. Zahvaljujući tome javni sektor dobit će pristup kreditima po povlaštenim uvjetima kako bi im se osigurala sredstva za provedbu mjera za olakšavanje tranzicije na klimatsku neutralnost. Ta ulaganja obuhvaćat će energetske i prometnu infrastrukturu, lokalne toplinske mreže, mjere energetske učinkovitosti, infrastrukturu te druge sektore. Uključivat će i savjetodavnu potporu kako bi se pridonijelo stvaranju portfelja projekata. Uz doprinos drugih izvora financiranja procjenjuje se kako bi se na ovaj način u razdoblju od 2021. do 2027. godine moglo akumulirati javna ulaganja u iznosu od 25 do 30 milijardi eura.⁸⁸

Plan ulaganja za održivu Europu postavlja vrlo precizne ciljeve te uključuje obvezu korištenja svih relevantnih sredstava politike kako bi se pružio okvir koji omogućuje održiva ulaganja u najvećoj mogućoj mjeri i odgovarajuću potporu u planiranju i provedbi projekata. Njegov uspjeh ovisit će o sudjelovanju svih relevantnih sudionika u njegovoj provedbi, a od iznimne važnosti je da države članice i institucije Europske Unije ostvare maksimalnu moguću razinu suradnje te nastave istraživati dodatne izvore radi ispunjavanja dugoročnih financijskih potreba.⁸⁹

3.3. Europski zakon o klimi

Europskim zelenim planom uspostavila se nova razvojna strategija za Europsku Uniju, kojom se ona želi preobraziti u pravedno i prosperitetno društvo, zaštititi zdravlje i dobrobit

⁸⁷ *Ibidem*, str. 20.-21.

⁸⁸ *Ibidem*, str. 23.

⁸⁹ *Ibidem*, str. 23.-24.

građana te očuvati i povećati njen prirodni kapital.⁹⁰ U tom dokumentu potvrđuje se namjera da Europa do 2050. godine postane prvi klimatski neutralan kontinent, a na tim temeljima izgrađen je Europski zakon o klimi (engl. „*European climate law*“), koji je dio šireg paketa ambicioznih mjera najavljenih u zelenom planu.⁹¹ Svrha tog propisa je uključiti u europsko zakonodavstvo cilj klimatske neutralnosti EU-a do 2050. godine, doprinijeti provedbi Pariškog sporazuma o promjeni klime te ostvarivanju održivog razvoja.⁹² Također, time će se dopuniti postojeći politički okvir te preispitati postojeće politike i zakonodavstvo kako bi se uspostavio dugoročni plan, ugradio cilj klimatske neutralnosti u pravo Europske Unije, ostvarilo intenzivno djelovanje u području prilagodbe te uspostavili postupci za utvrđivanje i preispitivanje putanje napretka i postupci za slučaj nedovoljnog napretka ili neusklađenosti.⁹³

Europski zakon o klimi uspostavlja okvir za postupno i nepovratno smanjivanje antropogenih emisija stakleničkih plinova, utvrđuje obvezujući cilj klimatske neutralnosti do 2050. godine radi ostvarenja dugoročnog temperaturnog cilja utvrđenog u Pariškom sporazumu te pruža okvir za napredak u ostvarenju globalnog cilja prilagodbe utvrđenog Pariškim sporazumom. Kao glavni cilj postavlja se ostvarivanje klimatske neutralnosti što znači da emisije i uklanjanje stakleničkih plinova koji se odnose na cijelu Uniju, i uređeni su pravom Unije, moraju biti uravnoteženi najkasnije do 2050. godine kako bi se emisije smanjile na nultu neto razinu, a nakon toga pokušalo ostvariti negativne emisije. Pri tome će se na razini država članica i Unije provesti potrebne mjere u svrhu ostvarenja klimatske neutralnosti, a te mjere će uzeti u obzir troškovnu učinkovitost i važnost promicanja solidarnosti i pravednosti.⁹⁴

Kao referentno tijelo u pogledu znanstvenih spoznaja u vezi s klimatskim promjenama na europskoj razini određuje se Europski znanstveni savjetodavni odbor za klimatske promjene, neovisno i stručno tijelo koje postupno transparentno i objavljuje izvješća o svom radu. Kao glavne zadaće odbora određene su: razmatranje najnovijih znanstvenih spoznaja iz izvješća Međuvladinog panela o klimatskim promjenama (IPCC) i znanstvenih klimatskih podataka; pružanje znanstvenih savjeta i sastavljanje izvješća o klimatskim ciljevima,

⁹⁰ Prijedlog Uredbe Europskog parlamenta i Vijeća o uspostavljanju okvira za postizanje klimatske neutralnosti i o izmjeni Uredbe (EU) 2018/1999 (Europski propis o klimi), COM(2020) 80 final, 4.3.2020., <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020PC0563&from=EN>, (10.2.2023.), str. 1.

⁹¹ *Ibidem*, str. 2.

⁹² *Ibidem*.

⁹³ *Ibidem*.

⁹⁴ Uredba (EU) 2021/1119 Europskog parlamenta i Vijeća od 30. lipnja 2021. o uspostavi okvira za postizanje klimatske neutralnosti i o izmjeni uredaba (EZ) br. 401/2009 i (EU) 2018/1999 („Europski zakon o klimi“), <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32021R1119&from=HR>, (10.2.2023.), čl. 1.-2.

postojećim i predloženim mjerama, okvirnim proračunima te njihovoj koherentnosti; utvrđivanje mjera i mogućnosti za uspješno ostvarenje klimatskih ciljeva; doprinošenje razmjeni neovisnih znanstvenih spoznaja, istraživanja i inovacija; podizanje svijesti o klimatskim promjenama i njihovim učincima te poticanje dijaloga i suradnje među znanstvenim tijelima.⁹⁵ Europski znanstveni savjetodavni odbor za klimatske promjene sastavljen je od 15 viših znanstvenih stručnjaka, pri čemu najviše dva člana odbora smiju biti državljani iste države članice, kako bi njegova neovisnost bila neupitna. Članove odbora imenuje Upravljački odbor na mandat koji traje četiri godine, a koji se može jednom obnoviti nakon transparentnog i pravednog postupka odabira. Pri odabiru članova nastoji se osigurati stručno znanje te rodna i geografska ravnoteža, a sami odabir temelji se na kriterijima: znanstvene izvrsnosti; stručnog iskustva; širokog stručnog znanja u području znanosti o klimi i okolišu ili drugim relevantnima područjima; te iskustva u znanstvenom savjetovanju na tom području. Odbor bira svojeg predsjednika iz redova članova na razdoblje od četiri godine, a njegovi članovi moraju izražavati svoja stajališta potpuno neovisno o državama članicama i institucijama Unije. Savjetodavni odbor neovisno donosi svoj poslovnik i utvrđuje svoj godišnji program rada.⁹⁶

Kako bi se ostvario cilj klimatske neutralnosti utvrđuju se obvezujući prijelazni klimatski ciljevi za 2030. i 2040. godinu. Za 2030. godinu kao cilj je određeno ostvarivanje smanjenja neto emisija stakleničkih plinova za najmanje 55 % u odnosu na razine iz 1990. godine, pri čemu se doprinos neto uklanjanja ostvarenju klimatskog cilja ograničava na 225 milijuna tona ekvivalenta CO₂. Klimatski cilj za 2040. godinu će se utvrditi naknadno na temelju zakonodavnog prijedloga za izmjenu ove Uredbe. Pri izradi tog prijedloga objavit će se projekcija okvirnog proračuna za stakleničke plinove za razdoblje od 2030. do 2050. godine, koji će se temeljiti na najboljim raspoloživim znanstvenim spoznajama, uzimajući u obzir savjete Savjetodavnog odbora te relevantno zakonodavstvo Unije. U skladu s time, pri predlaganju klimatskog cilja za 2040. godinu uzet će se u obzir mnogobrojni faktori poput: najboljih i najnovijih raspoloživih znanstvenih dokaza; društvenih, gospodarskih i okolišnih učinaka; konkurentnosti gospodarstva Unije; najboljih raspoloživih i sigurnih tehnologija; energetske učinkovitosti; pravednosti i solidarnosti među državama članicama i unutar njih; potrebe za ulaganjima; međunarodna zbivanja i napore za ostvarenje dugoročnih ciljeva.⁹⁷

⁹⁵ *Ibidem*, čl. 3.

⁹⁶ *Ibidem*, čl. 12.

⁹⁷ *Ibidem*, čl. 4.-5.

Također, radi ostvarenja tih ciljeva preispitat će se relevantno zakonodavstvo, razmotriti poduzimanje potrebnih mjera te ocijeniti raspoloživost odgovarajućih instrumenata i poticaja za mobilizaciju potrebnih ulaganja. Radi poboljšavanja kapaciteta za prilagodbu, jačanja otpornosti i smanjenja osjetljivosti na klimatske promjene izradit će se strategija Unije za prilagodbu klimatskim promjenama pri čemu će relevantne institucije Unije zajedno s državama članicama osigurati neprekinuti napredak na tom području. Također, osigurat će se da sve politike i mjere koje se provode budu koherentne te će se donijeti smjernice kojima se utvrđuju zajednička načela i prakse.⁹⁸

U skladu s time, svakih pet godina ocjenjivat će se zajednički napredak svih država članica u ostvarenju cilja klimatske neutralnosti te zajednički napredak u prilagodbi klimatskim promjenama. Uz to, svakih pet godina preispitat će se dosljednost mjera s ciljem klimatske neutralnosti te dosljednost mjera osiguravanju napretka u prilagodbi klimatskim promjenama. Ako se na temelju toga utvrdi da mjere Unije nisu dosljedne s utvrđenim ciljem ili osiguranjem napretka u prilagodbi, odnosno da je napredak u ostvarenju tog cilja nedovoljan, poduzet će se druge potrebne mjere. Pored toga, svakih pet godina ocjenjivat će se dosljednost nacionalnih mjera koje su utvrđene kao relevantne za ostvarenje cilja klimatske neutralnosti na temelju integriranih nacionalnih energetske i klimatskih planova, nacionalnih dugoročnih strategija i dvogodišnjih izvješća o napretku. Uz to, ocjenjivat će se i dosljednost relevantnih nacionalnih mjera s osiguranjem napretka u prilagodbi klimatskim promjenama. Ako se utvrdi da mjere države članice nisu dosljedne državni se mogu izdati preporuke, a ako su one izdane dotična država članica mora u roku od šest mjeseci od primitka preporuka obavijestiti Europsku Komisiju o tome kako namjerava uzeti u obzir te preporuke. Nakon podnošenja te obavijesti država mora u svojem sljedećem integriranom nacionalnom energetske i klimatske izvješću o napretku iznijeti kako je postupila u vezi s tim preporukama, a ako država nije postupila u skladu s njom mora dati obrazloženje zašto je tako postupila.⁹⁹

Europska Komisija će u ostvarenju ciljeva poštene i pravedne tranzicije prema klimatski neutralnom društvu uključiti sve segmente društva kako bi olakšala uključiv i pristupačan proces na svim razinama, uključujući nacionalnu, regionalnu i lokalnu razinu. U tu svrhu koristit će se svi odgovarajući instrumenti za uključivanje građana, socijalnih partnera,

⁹⁸ *Ibidem.*

⁹⁹ *Ibidem*, čl. 6.-7.

akademske i poslovne zajednice te poticati dijalog na europskoj razini i razmjena najbolje prakse.

3.3.1. Paket „Spremni za 55“

Kao što je navedeno, europskim zakonom o klimi postavljen je ambiciozan cilj smanjenja emisija za barem 55 % do 2030. godine te ostvarivanja prvog klimatski neutralnog kontinenta do 2050. godine, čime su ti ciljevi ugrađeni u prvi europski propis o klimi te su tako postali pravne obveze država članica. Kako bi te ciljeve bilo moguće ostvariti sastavljen je paket zakonodavnih prijedloga po nazivom paket „Spremni za 55“ (engl. „*Fit for 55 package*“) kojima se Europska Unija nastoji pripremiti za postizanje potrebne preobrazbe društva, gospodarstva i industrije.¹⁰⁰ Paket se sastoji od niza međusobno povezanih prijedloga koji su usmjereni na osiguravanje konkurentne pravedne, i zelene tranzicije do 2030. godine i nakon toga, a iznosi solidarnost kao ključno načelo europskog zelenog plana. Za ostvarivanje navedenih ciljeva bit će potrebna sustavna preobrazba cjelokupnog gospodarstva, a revizijama nacionalnih klimatskih i energetske planova, i odgovarajućih uredbi osigurat će se integrirana provedba zelene tranzicije do 2030. godine te omogućiti uravnotežen napredak Europske Unije i država članica.¹⁰¹

Paket uključuje nove zahtjeve za dekarbonizacijom industrije, a temelji se na nadogradnji i reviziji sustava Unije za trgovanje emisijama, njegovim jačanjem i primjenom na nove sektore. U skladu s tim, kao odgovor na potrebu za većim smanjenjem emisija, predlaže se da sektori obuhvaćeni revidiranim sustavom za trgovanje emisijama (ETS) do 2030. godine ostvare smanjenje vlastitih emisija stakleničkih plinova do 61 % u odnosu na razine iz 2005. godine. Kako bi to bilo moguće predlaže se postupno proširenje postojećeg sustava na pomorski sektor te postupno ukidanje besplatnih emisijskih jedinica koje zrakoplovni sektor trenutačno prima, a u sklopu tog sustava provest će se program za neutralizaciju i smanjenje emisija ugljika za međunarodno zrakoplovstvo kako bi se obuhvatile emisije iz zrakoplovstva na globalnoj razini. Pored toga, predlaže se stvaranje novog samostalnog sustava za trgovanje emisijama za zgrade i cestovni promet. Tim sustavom odredit će se gornja granica za emisije iz sektora cestovnog prometa i zgrada, koja će se s vremenom smanjivati kako bi se smanjile i ukupne emisije. Na taj način će se potaknuti proširenje ponude čišćih goriva za vozila,

¹⁰⁰ Europska Komisija, Komunikacija Komisije Europskom Parlamentu, Vijeću, Europskom Gospodarskom i Socijalnom Odboru i Odboru Regija, Spremnost za 55 %: ostvarivanje klimatskog cilja EU-a za 2030. na putu ka klimatskoj neutralnosti, COM(2021) 550, 14.7.2021. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:52021DC0550&from=EN>, (11.2.2023.), str. 1.

¹⁰¹ *Ibidem*, str. 3.-4.

uvođenje čišćih goriva za grijanje na tržište te mjere za poboljšanje energetske učinkovitosti, što će u konačnici rezultirati smanjenjem potrebe za energijom.¹⁰²

U sklopu toga, predlaže se revizija standarda za emisije CO₂ iz vozila, dok će se Uredbom o infrastrukturi za alternativna goriva osigurati potrebno uvođenje prilagođene infrastrukture. To će pridonijeti brzom uvođenju vozila s nulnim emisijama na ceste, dok će nove infrastrukture pridonijeti uspostavi potrebnih postaja za punjenje vozila. Radi promicanja održivih zrakoplovnih goriva provest će se Inicijativa ReFuelEU Aviation, a njome će se potaknuti i korištenje sintetičkih goriva. Mjere na području zrakoplovstva nadopunit će budući savez za zrakoplovstvo s nulnim emisijama kako bi se osigurala spremnost tržišta na konfiguracije zrakoplova. Kako bi to bilo moguće lakše provesti potrebno je uspostaviti ažurirani regulatorni okvir za jedinstveno europsko nebo, za koji se procjenjuje da bi pridonio smanjenju emisija iz zrakoplovstva do 10 %. Radi promicanja održivih pomorskih goriva predlaže se inicijativa FuelEU Maritime kojom će se odrediti najviše gornje vrijednosti udjela stakleničkih plinova u energiji koju troše pomorska vozila i postupnim snižavanjem te vrijednosti. U pogledu svih tih sektora potrebno je promicati samo najčišća napredna biogoriva i nova elektrogoriva s najboljim rezultatima u pogledu emisija, a izmjenom politike oporezivanja će se ta goriva učiniti atraktivnijima u svim vrstama prijevoza.¹⁰³ Što se tiče energetskog sektora, ističe se kako 75 % emisija u EU-u otpada na korištenje energije te je stoga potrebna preobrazba energetskog sustava kako bi se ostvarila veća ušteda energije i korištenje više energije iz obnovljivih izvora. Kako bi se povećao ukupan cilj energije iz obnovljivih izvora, s dosadašnjih 32 % na novi udio od 40 %, predlaže se revidiranje Direktive o promicanju energije iz obnovljivih izvora koja će se nadopuniti okvirnim nacionalnim doprinosima kojima će svaka država pridonijeti ostvarenju tog cilja. U konačnici, poticanjem elektrifikacije koja se temelji na obnovljivim izvorima trebalo bi se uspostaviti čišći i učinkovitiji energetski sustav. Također, određuje se povećanje razine ambicija za ciljeve energetske učinkovitosti na razini Unije, a revizijom Direktive o energetske učinkovitosti zgrada utvrdit će se konkretne mjere za ubrzanje obnove zgrada i tako doprinijeti energetske učinkovitosti.¹⁰⁴ Kao sljedeći element u borbi protiv klimatskih promjena ističe se važnost očuvanja bioloških ekosustava, odnosno povećanje kapaciteta šuma, tla, močvarnih zemljišta i tresetišta, mora i drugih vodnih tijela te očuvanje bioraznolikosti. U moderniziranom

¹⁰² *Ibidem*, str. 5.-7.

¹⁰³ *Ibidem*, str. 8.-9.

¹⁰⁴ *Ibidem*, str. 9.-10.

poljoprivrednom sektoru potrebne su nam i poljoprivredne prakse kojima se zemljište i priroda stavljaju na prvo mjesto, a kvaliteta tla obnavlja kako bi se omogućila sigurnost opskrbe hranom. U skladu s time, revidiranjem Uredbe o korištenju zemljišta, prenamjени zemljišta i šumarstvu određuje se povećanje ambicija za proširenje prirodnog uklanjanja ugljika, što je iznimno važno za postizanje ravnoteže emisija i klimatske neutralnosti. Time se nastoji preokrenuti dosadašnji trend smanjenja uklanjanja CO₂ i povećati kvaliteta i količina šuma, i drugih prirodnih ponora ugljika u Uniji, a kao cilj za neto uklanjanje stakleničkih plinova u sektoru korištenja zemljišta, prenamjene zemljišta i šumarstva (LULUCF) određuje se iznos od 310 milijuna tona ekvivalenta CO₂ do 2030. godine. Dodatan doprinos tome će se omogućiti određivanjem posebnih nacionalnih ciljeva pri čemu će države članice zadržati određenu fleksibilnost. Također, novom strategijom za šume, i budućim novim strategijama za tlo, propisom o obnovi prirode i inicijativom za sekvestraciju ugljika u poljoprivredi dodatno će se ojačati prirodni ponori ugljika u i doprinijeti ostvarenju propisanih ciljeva.¹⁰⁵

Kako bi se osiguralo postizanja određenih ciljeva dekarbonizacije u svim sektorima, odnosno ostvarenje postavljenih ciljeva, predložena je uspostava mehanizma za prilagodbu ugljika na granicama.¹⁰⁶ Tim mehanizmom se osigurava zaštita i cjelovitost klimatske politike Unije i globalne klimatske politike te se potiče modernizacija, održivost relevantnih sektora i smanjenje njihovih emisija ugljika. Mehanizam će se postupno uvoditi u relevantnim sektorima, a u početku će se primjenjivati pojednostavnjeni sustav kako bi se olakšalo nesmetano uvođenje tog mehanizma te potaklo inovacije i smanjenje emisija u Uniji i izvan nje. Mehanizam će biti u skladu s pravilima Svjetske trgovinske organizacije i drugim međunarodnim obvezama Europske Unije te će predstavljati okvir za suradnju s međunarodnim partnerima u području klimatske politike, a kako bi se međunarodna suradnja što uspješnije ostvarila primijenit će se čitav spektar instrumenata vanjske politike Europske Unije.¹⁰⁷

Europski klimatski zakon i paket mjera „spremni za 55“ za njegovo provođenje, izgrađeni su na temeljima koje je postavio Europski zeleni plan te predstavljaju dodatni mehanizam za postizanje ciljeva koji su njime određeni. Oni će omogućiti revidiranje i ažuriranje postojećeg zakonodavstva te uvesti nove inicijative kako bi osigurali ujednačenost politika i mjera na tom području te daljnji razvoj prava okoliša.

¹⁰⁵ *Ibidem*, str. 10.-11.

¹⁰⁶ *Ibidem*, str. 13.

¹⁰⁷ *Ibidem*..

4. ZAKLJUČAK

Pravo okoliša je postalo jedno od najvažnijih grana prava o kojoj ovisi budućnost suvremenog društva. Pitanja i interesi prava okoliša trebaju biti u središtu svih političkih i zakonodavnih djelovanja, integrirani u sve sfere društva, te predstavljati prioritet međunarodne zajednice. U okviru toga, izazovi i problemi s kojima je svijet suočen zahtijevaju ogromne napore i usklađeno djelovanje svih društvenih aspekata, kako na lokalnoj, nacionalnoj i regionalnoj razini, tako i na globalnoj. Značajnu ulogu u tome ima Europska Unija koja se od početaka razvoja prava okoliša uspostavila kao predvodnik na tom području te koja i dalje to pitanje postavlja u središte svoje politike i zakonodavstva. Europski zeleni plan, te Europski zakon o klimi koji je izgrađen na njegovim temeljima, predstavljaju jedno od najvažnijih dostignuća na području prava okoliša te postavljaju ambiciozne ciljeve i putokaz za budućnost razvoja prava zaštite okoliša, a samim time i društva. Također, ti akti predstavljaju koherentan i uravnotežen zakonodavni i politički okvir koji će biti glavno sredstvo međunarodnog prava i politike te dodatno učvrstiti položaj Europske Unije kao najvažnijeg mehanizma na tom području.

5. SAŽETAK

U ovom je radu prikazano pravo okoliša Europske Unije te analiza strategija za unaprjeđenje prava okoliša i borbu protiv klimatskih promjena. Europska Unija je u tom kontekstu globalni predvodnik na području razvoja prava okoliša ostvarivanja međunarodne suradnje radi njegovog unaprjeđenja. U okviru Europske Unije pravo okoliša se počelo razvijati kroz programe djelovanja za okoliš, odnosno kroz višegodišnje programe zakonodavnih prijedloga i politika. Pored toga, ono je uređeno određenim specifičnim načelima koje postavljaju pravni i politički okvir zaštite okoliša. U središtu razvoja prava okoliša je Europski zeleni plan, strategija koja obuhvaća niz zakonodavnih i političkih mjera kojima Europska Unija nastoji ostvariti preobrazbu društva i gospodarstva, zaštitu zdravlja i dobrobiti ljudi, prirodno kapitala te klimatsku neutralnost. Tim dokumentom će se pitanja zaštite okoliša staviti u središte djelovanja te integrirati u sve sfere društva. Planom ulaganja za održivu Europu razrađen je mehanizam za njegovo financiranje, na temeljima tog akta donesen je i Europski zakon o klimi, te program mjera za njegovo ostvarivanje. Zajedno, to predstavlja cjelovit zakonodavni i politički okvir za razvoj i ostvarenje zaštite okoliša.

The main topic of this paper is the environmental law of the European Union and the analysis of the strategies for development of the environmental law and fight against climate change. European Union represents a global leader in the field of development of environmental law and international cooperation for its improvement. Within the framework of the European Union, environmental law began to develop through environmental action programmes, multi-year programs of legislative proposals and policies. In addition, it is regulated by certain specific principles that set the legal and political framework for environmental protection. At the center of the development of environmental law is the European Green Deal, a strategy that includes a series of legislative and political measures by which the European Union plans to achieve the transformation of society and the economy, the protection of people's health and well-being, protection of natural capital, and climate neutrality. This document will put environmental protection issues at the center of action and integrate them into all aspects of society. The European Green Deal Investment Plan presents the mechanism for its financing, and in addition, the European Climate Act was adopted, as well as a program of measures for its implementation. Together, it represents a comprehensive legislative and political framework for the development and implementation of environmental protection.

6. POPIS LITERATURE

Knjige i članci:

1. Academy of European Law, „Training package on Introduction to the EU Environmental Law“, 2020.,
dostupno na: https://ec.europa.eu/environment/legal/law/14/module_2_1.htm
2. Boromisa, A., Analiza „Tko će i kako provoditi Europski zeleni plan? Institucije i koordinacijski mehanizmi u Hrvatskoj“, Friedrich Ebert Stiftung, studeni 2020.,
dostupno na: https://irmo.hr/wp-content/uploads/2020/11/Analiza_EUROPSKI-ZELENI-PLAN.pdf
3. Duvic-Paoli, L., *The prevention Principle in International Environmental Law*, Cambridge University Press, 2018.
4. Eckert, E., Kovalevska, O. „Sustainability in the European Union: Analyzing the Discourse of the European Green Deal“, *Journal of Risk and Financial Management*, 2021.,
dostupno na: <https://www.mdpi.com/1911-8074/14/2/80>
5. Endl, A., Berger, G., *The 7th Environment Action Programme: Reflections on sustainable development and environmental policy integration*, 2013.,
dostupno na: https://www.esdn.eu/fileadmin/ESDN_Reports/2014-March-The_7th_Environment_Action_Programme.pdf
6. *Environment action programme to 2030.*,
dostupno na: https://environment.ec.europa.eu/strategy/environment-action-programme-2030_en
7. Europski semestar,
dostupno na: <https://vlada.gov.hr/europski-semestar-19455/19455>
8. Hey, Christian. *III. EU Environmental Policies: A short history of the policy strategies. EU Environmental Policy Handbook*, 2019.,
dostupno na: <http://aei.pitt.edu/98675/>
9. Klemmensen, B., *Environmental Policy: Legal and Economic Instruments*, Baltic University Press, 2007.

10. Kyotski protokol,

dostupno na: [Ministarstvo gospodarstva i održivog razvoja Republike Hrvatske - Kyotski protokol \(gov.hr\)](#)

11. Održivi razvoj,

dostupno na: <https://mvep.gov.hr/print.aspx?id=22706&url=print>

12. *The evolution of the EU environment and climate policy framework: from the 6th to the 7th EAP*, 2019.

dostupno na: https://ec.europa.eu/environment/action-programme/pdf/7EAP_Issue_paper_2_evolution_6_to_7_EAP_final.pdf

13. Politika zaštite okoliša: Opća načela i osnovni okvir, 2022.,

dostupno na: https://www.europarl.europa.eu/ftu/pdf/hr/FTU_2.5.1.pdf

14. *Principle of proportionality*,

dostupno na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=LEGISSUM:proportionality>

15. Scotford, E., „*Environmental Principles and the Evolution of Environmental Law*“, London: Hart, 2017., *Journal of Environmental Law*, Volume 30, Issue 2, 2018.

16. *The European Green Deal*,

dostupno na: <https://europeanclimate.org/the-european-green-deal/>

17. *The Paris Agreement*,

dostupno na: <https://www.un.org/en/climatechange/paris-agreement>

18. *The principle of subsidiarity*,

dostupno na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=LEGISSUM:ai0017>

19. Wentworth, J., Lavelle, A., „*EU Environmental Principles*“, 2018.,

dostupno na: <https://researchbriefings.files.parliament.uk/documents/POST-PN-0590/POST-PN-0590.pdf>

Pravni izvori:

1. *Consolidated version of the Treaty on European Union, Official Journal of the European Union*,

dostupno na: https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:2bfl40bf-a3f8-4ab2-b506-fd71826e6da6.0023.02/DOC_1&format=PDF

2. *Consolidated version of the Treaty on the functioning of the European Union, Journal of the European Union*, C 326/47, 2012.,

dostupno na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:12012E/TXT&from=EN>

3. Europska Komisija, Komunikacija Komisije Europskom Parlamentu, Europskom Vijeću, Vijeću, Europskom Gospodarskom i Socijalnom Odboru i Odboru Regija (Europski zeleni plan), COM(2019) 640 final, 11.12.2019.,

dostupno na: https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:b828d165-1c22-11ea-8c1f-01aa75ed71a1.0019.02/DOC_1&format=PDF

4. Europska Komisija, Komunikacija Komisije Europskom Parlamentu, Europskom Vijeću, Vijeću, Europskom Gospodarskom i Socijalnom Odboru i Odboru Regija (Plan ulaganja za održivu Europu, Plan ulaganja za europski zeleni plan) Bruxelles, COM(2020) 21 final, 14.1.2020.,

dostupno na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020DC0021&from=EN>

5. Europska Komisija, Komunikacija Komisije Europskom Parlamentu, Vijeću, Europskom Gospodarskom i Socijalnom Odboru i Odboru Regija, Spremnost za 55 %: ostvarivanje klimatskog cilja EU-a za 2030. na putu ka klimatskoj neutralnosti, COM(2021) 550, 14.7.2021.,

dostupno na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:52021DC0550&from=EN>

6. Uredba (EU) 2021/1119 Europskog parlamenta i Vijeća od 30. lipnja 2021. o uspostavi okvira za postizanje klimatske neutralnosti i o izmjeni uredaba (EZ) br. 401/2009 i (EU) 2018/1999 („Europski zakon o klimi”),

dostupno na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32021R1119&from=HR>

7. Prijedlog Uredbe Europskog parlamenta i Vijeća o uspostavljanju okvira za postizanje klimatske neutralnosti i o izmjeni Uredbe (EU) 2018/1999 (Europski propis o klimi), COM(2020) 80 final, 4.3.2020.,

dostupno na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020PC0563&from=EN>